

Kartográfiai szemle Magyarország „országjáróinak” szóló földtani atlaszáról

A „Magyarország földtani atlasza országjáróknak” című magyar és angol nyelvű kiadvány [1] (továbbiakban: MFAO) régóta hiányzó műfajt hozott újra az érdeklődők látóterébe. Ez a műfaj a földtant népszerűsítő térképközpontú kiadvány. Utolsó képviselője 20 éve jelent meg „Magyarország Földtani Érdekességei” címmel még a rendszerváltás előtt, a Központi Földtani Hivatal által 1989-ben kiadott 1:600 000 méretarányú hajtogatott, rajzokkal illusztrált térkép formájában [2]. A Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) gondozásában megjelent, most tárgyalt kiadvány térképi része ennél jóval nagyobb, 1:200 000-es méretarányú és a „földtani érdekességeket” nemcsak képpel, de részletes ismertetővel tálalja az olvasók elé. Összegezve példaértékű hiánypótló kiadványról van szó.

A kiadvány olyan törekvést képvisel, ami a hazai földtudomány társadalmi felértékelését és szélesebb körű elfogadását tűzte ki célul. Ennek jó apropója a 2007-ben elkezdődött a Föld Bolygó Nemzetközi Éve 3 éves eseménysorozata, amelynek keretén belül talán ez a földtani kiadvány célozta meg a legszélesebb (nem szakmai) réteget. A dicséret mellett azonban bírálatok és kritikus hangok is jelen vannak a kiadvány körül. A kritika elsősorban az atlasz kartográfiai kivitelezését érinti, és – amint arra kitérek – valóban megalapozott. A térképi rész hibáit szerencsére nagyrészt ellensúlyozza a színes fotókkal és jól olvasható melléktérképekkel illusztrált ismertető rész, amelynek köszönhetően a kiadvány nagy népszerűségnek örvend. Az alábbiakban azonban nem ezt, hanem elsősorban a kiadvány térképi részének jellegzetességeit tekintem át, pro és kontra.

Általános észrevételek

Már a címlap olvasásakor feltűnt, hogy a földtani atlasz és földtani térkép kifejezéseket szinonimaként használják, ugyan-

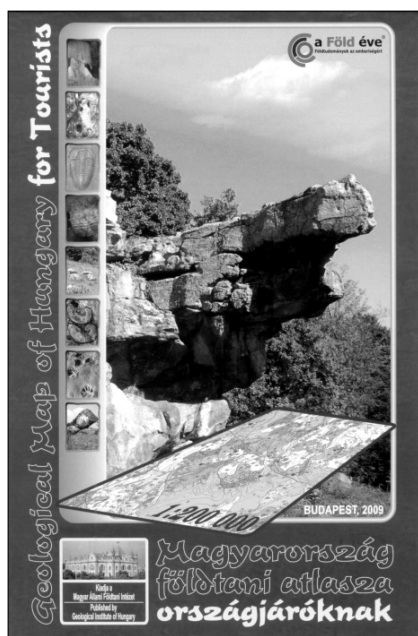
is a kiadvány angol címe: „Geological Map of Hungary for Tourists”, de pl. „A földtani atlaszról” szóló fejezetben, a magyar szövegben is csak földtani térképről írnak. Helyesen a *földtani atlasz* kifejezést a kiadványra, a *földtani térkép* kifejezést a kiadvány részét képező szelvényezett térképműre kellene használni; az alábbiakban én is ezt a megnevezési módot fogom alkalmazni.

A kiadvány használati értéke jó, ha az ergonómiáját tekintjük. A térkép sok olyan elemet tartalmaz, amelyek a tájékozódást és a használatot segítik: átfedés van az atlasz egyes térképlapjai között; minden oldalpáron van vonalas lépték; jelzik a szomszédos lapok számait; keresőháló segíti a szöveges részben hivatkozott objektumok megtalálását.

A földtani térkép

A térkép jelmagyarázatában a földtanban alkalmazott geológiai jelek praktikus összevonásával találkozhatunk. A geológiai formációkra tagolás helyett koruk és közettípusuk (mészkö, homokkő, agyag stb.) szerinti színezéssel, valamint a képződési korra utaló betűjellel indexelték a jelkulcsi elemeket, ezáltal jóval kevesebb felületi szín kategóriát kellett elhelyezni a térképen. E példaértékű egyszerűsítés ellenére valószínűleg egy laikus olvasó számára így is túl részletező a jelkulcs, ez azonban a kiadvány értékéből nem von le.

Habár szöveges formában van utalás rá, hiányzik a jelmagyarázatból a szerkezetföldtani eleme-

ket (vetők, feltolódások, oldalelmozdulások) jelző jelkulcsi elem, ami egy földtanban nem jártas olvasó számára a térkép megértéséhez valószínűleg szükséges lenne.

A földtani térkép helyenként túl aprólékos, a méretarányának nem megfelelő részletességű, annak ellenére, hogy a tematikus tartalom szerkesztésekor a térkép tervezett méretaránya még 1:250 000 volt.

Topográfiai alap

A földtani térkép domborzatrajza, sík- és vízrajza a méretaránynak megfelelő; sőt tekintve, hogy a térképet eredetileg 1:250 000 méretarányúnak tervezték, és a topográfiai alap térképészeti előkészítése (generalizálása) ebben a szellemben készült, tartalmilag a síkra még „levegős” is lenne. Sajnos azonban a topográfiai jelkulcs hibás, nem szemléletességre törekvő és legfőképp nem „országjáróknak” szól. Nemhogy nehezen olvasható, hanem helyenként eltűnik, azaz olvashatatlan. Erre legjellemzőbb példák a hegyvidéki területeken (pl. Mátra) található, ahol az országjáró nagyközönség valószínűleg többször fordul meg, mint pl. a Dél-Alföldön. A névrajz színkulcsa szintén túl halvány, ezért az apróbetűs települések nevei kissé élénkebb felületi színezés és különösen felületi jelek alkalmazása esetén olvashatatlanok.

Nyomdai végtermék

A nyomdai sokszorosítás négy színnyomásos offseteljárással történt. E technológia használata térképek esetén nem szerencsés, mivel a finom rajzolatokat az óhatatlanul pontatlanul egymásra nyomott színek (kék, bíbor, sárga, fekete) nem tudják megfelelően visszaadni. Ez a MFAO térképműve esetén különösen érvényes, hiszen a tematikus tartalom miatt a térkép igen részletgazdag, sőt részletessége helyenként meg is haladja a térkép méretarányához illő mértéket. Ezt a hatást erősíti, hogy a levilágításnál a szürkeárnyalatos és a kék (vízrajzi) jelkulcsi elemeket nem felülnyomással (*overprint*) kezelték.

Egyes jelkulcsi elemeket vékony vízszintes csíkozással ábrázoltak, ami a levilágítás során részben eltűnt, s a nagyobb felületeken a ritmikus kimaradó vonalak miatt „írásfüzet” hatása van. Ilyen esetekben vagy a jelet, vagy a nyomdai technológiát kell megváltoztatni.

A kiadvány szöveges részében is megjelentek térképek, amelyek jóval nagyobb (város- és turisztatérkép jellegű) méretarányt képviselnek, és céljuk a leíró részben szereplő „földtani érdekesség” pontos helyének bemutatása. A térképek emiatt nem tartalmaznak felületi jelekkel, vagy színikitöltéssel ábrázolt földtani tematikát, tehát nem volt szükség a topográfiai tartalom háttérbe szorítására. A melléktérképek céljuknak és méretarányuknak megfelelő tartalmúak és nagyban emelik a kiadvány használati értékét.

A geológiai és kartográfiai szempontú lektorálás egy népszerűsítést célzó térképi kiadványban nem vonható össze. A MFAO esetében nem volt kartográfiai lektor. A kartográfiai lektorálás folyamata egy térképkiadvány esetében több lépésű folyamat, amivel a fent felsorolt tipikus hibák nagy része elkerülhető. A szerkesztés utáni, illetve tördelés utáni kartográfiai lektorálás elrendelése vagy elhagyása szerkesztői döntés. A földtani térképmű előéletét és létrejöttének körülményeit ismerve érthető volt a megjelentetés gyorsítása, tehát a lektorálás elhagyása mellett szóló döntés, de ennek eredménye sajnos a helyenként olvashatatlan topográfiai sík- és névrajz lett.

A fentiek tükrében szükségesnek tartanám a MFAO második javított kiadását tervbe venni, amelyben a topográfiai síkra és névrajz differenciáltabb, hangsúlyozottabb kidolgozását, valamint részben a földtani tartalom generalizálását tartom a legfontosabb megoldandó feladatnak. A hibákat egy javított kiadással korrigálva a hazai földtanok és kartográfiának egyaránt példavértékű kiadványát lehetne létrehozni, amelyre a nagyközönség igényét jelzi az is, amit a jelenlegi szűkös terjesztés [3] mellett is lehet már tapasztalni: az árusítóhelyekről ugyanis „viszik, mint a cukrot”.

Albert Gáspár

IRODALOM

- [1] *Budai T., Gyalog L.* (szerk.), 2009: Magyarország földtani atlasza országjáróknak 1:200 000 – Magyar Állami Földtani Intézet 2009. 248. p.
- [2] *Dank V. et al.*, 1989: Magyarország Földtani Érdekességei – Geological Curiosities of Hungary (1:600 000), Központi Földtani Hivatal, Kartográfiai V. Budapest, 1989.
- [3] Magyarország földtani atlasza országjáróknak: <http://www.mafi.hu/mafi/hu/node/2570>